

XUSUSIY OTMLAR FAOLIYATINI BAHOLASHDA INDIKATORLAR VA REYTING TIZIMLARI

"UNIVERSITY OF BUSINESS AND SCIENCE"

Nodavlat universitetida Ta'limni rivojlantirish

bo'yicha rektor maslahatchisi

Nasirov Mansur Ibrohimovich

Annotatsiya.

Mazkur maqolada xususiy oliy ta'lim muassasalarining faoliyatini baholashda qo'llaniladigan indikatorlar va reyting tizimlari haqida fikr yuritiladi. Xususiy sektorning oliy ta'limdagi o'rni ortib borayotgan bir paytda, ularning faoliyat samaradorligini aniqlash, ta'lim sifati, ilmiy salohiyat, moddiy-texnik baza va talabalar yutuqlari kabi ko'rsatkichlar asosida baholash zarurati yuzaga kelmoqda. Maqolada xalqaro va milliy reyting mezonlari tahlil qilinadi, shuningdek, xususiy OTMLar uchun mos va adolatli baholash tizimini shakllantirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Xususiy oliy ta'lim, reyting tizimi, baholash indikatorlari, ta'lim sifati, universitet reytingi, ilmiy faoliyat, samaradorlik mezonlari, indikatorlar tizimi.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida so'nggi yillarda sodir bo'layotgan islohotlar natijasida nodavlat, ya'ni xususiy oliy ta'lim muassasalari soni sezilarli darajada oshdi. Bu esa ta'lim muhitida raqobat kuchayishiga, ta'lim sifatini oshirishga va talabalarga muqobil tanlov imkoniyatlarining yaratilishiga sabab bo'lmoqda. Shunga muvofiq, xususiy oliy ta'lim muassasalarining faoliyatini tizimli ravishda baholash, ularning rivojlanish darajasi va ta'lim sifatini aniqlash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biriga aylangan.

Xususiy OTMLar faoliyatining samaradorligini aniqlash uchun ularning akademik ko'rsatkichlari, ilmiy-tadqiqot faoliyati, moddiy-texnik infratuzilmasi, xalqaro hamkorlik darajasi, o'qituvchilar malakasi va talabalar yutuqlari kabi ko'plab indikatorlarga asoslangan baholash tizimiga ehtiyoj mavjud. Ushbu baholash jarayonining eng samarali shakllaridan biri reyting tizimlaridir. Reytinglar orqali oliy ta'lim muassasalari o'rtasida raqobat muhitini shakllantirish, ularni sifatli ta'lim ko'rsatkichlariga asoslangan holda baholash, shuningdek, jamiyat va abituriyentlar uchun aniq axborot taqdim etish imkoniyati paydo bo'ladi.

Xususiy OTMLar faoliyatini baholashda qo'llaniladigan indikatorlar, milliy va xalqaro reyting mezonlari, shuningdek, mavjud tizimlarning ustun va zaif jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, xususiy oliy ta'lim muassasalari uchun adolatli, shaffof va rivojlanishga xizmat qiluvchi reyting tizimlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar bildiriladi.

Xususiyl oliy ta'lim muassasalarining soni ortib borayotgan bir paytda, ularning faoliyatini baholashda aniq, shaffof va ilmiy asoslangan indikatorlar tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday indikatorlar xususiyl OTMlarning faqatgina talaba soni yoki daromadiga emas, balki ularning ta'lim sifati, ilmiy salohiyati, xalqaro hamkorlik darajasi, o'qituvchilarning kasbiy malakasi va bitiruvchilarning bandligi kabi ko'rsatkichlariga asoslanishi kerak. Faoliyatni kompleks yondashuv asosida baholash esa, oliy ta'lim muassasasining jamiyatdagi haqiqiy o'rni va ta'sirini aniqlashga yordam beradi.

Jahon amaliyotida oliy ta'lim muassasalarini baholashda keng qo'llaniladigan reyting tizimlari mavjud bo'lib, ular o'z indikatorlar tizimi bilan ajralib turadi. Masalan, QS World University Rankings, Times Higher Education (THE) va Academic Ranking of World Universities (ARWU) kabi reyting tizimlari o'z indikatorlari orqali universitetlarning xalqaro nufuzini belgilab beradi. Ushbu reytinglar, odatda, ilmiy maqolalar soni, ularning iqtibos olinish darajasi, xalqaro talabalar ulushi, xorijiy professorlar foizi, o'qituvchi-talaba nisbati kabi ko'rsatkichlarni inobatga oladi.

Xususiyl OTMlar uchun esa, ushbu xalqaro mezonlardan tashqari, milliy sharoitni hisobga olgan holda qo'shimcha indikatorlar ishlab chiqilishi zarur. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida hozircha xususiyl oliy ta'lim muassasalari uchun yagona reyting tizimi mavjud emas, biroq bu sohada ayrim muhim tashabbuslar ilgari surilmoqda. Jumladan, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan ayrim davlat va nodavlat OTMlar faoliyatiga baho beruvchi reytinglar e'lon qilinmoqda. Biroq bu reytinglarning ko'lam va aniqligi hali keng qamrovli emas.

Xususiyl OTMlar faoliyatini baholashda quyidagi indikatorlar muhim rol o'ynaydi: o'qituvchilarning ilmiy unvon va darajasi, fanlararo tadqiqotlar soni, xalqaro grantlarda ishtirok etish darajasi, o'quv dasturlarining mehnat bozori talablari bilan mosligi, bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlari, zamonaviy infratuzilma mavjudligi, talabalar almashinuvi, hamkorlikdagi ikki diplomli dasturlar va ta'lim sifati ichki baholash tizimining mavjudligi. Ushbu indikatorlar faqatgina statistik ma'lumotlar emas, balki oliygohning rivojlanish strategiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan vosita sifatida qaralishi kerak.

Reyting tizimlari xususiyl OTMlar o'rtasida sog'lom raqobatni shakllantiradi, ularni ta'lim sifati oshirishga undaydi hamda abituriyentlar va ota-onalar uchun muhim tanlov mezoniga aylanadi. Shu bilan birga, reytinglarning shaffofligi, aniqligi va muntazam yangilanib borishi ham muhim hisoblanadi. Aks holda, noto'g'ri yoki yuzaki reytinglar xususiyl oliygohlar faoliyatini noto'g'ri talqin qilish xavfini tug'diradi. Shuning uchun reytinglarni ishlab chiqishda mustaqil baholovchi tashkilotlar, fanga asoslangan metodologiyalar va zamonaviy ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalaridan foydalanish zarur.

Xususiyy oliy ta'lim muassasalarining faoliyatini baholash tizimini joriy etishda yuzaga keladigan asosiy muammolardan biri — indikatorlarning tanlanishi va ularning muvofiqligi masalasidir. Ko'p hollarda reyting tizimlarida faqatgina ta'lim sifati yoki ilmiy faoliyatga e'tibor qaratilishi, boshqa sohalarning rivojlanishi e'tibordan chetda qolishi kuzatiladi. Bu esa o'z navbatida, muassasalarning faqat ayrim yo'nalishlarga urg'u berib, butunlay kompleks rivojlanish strategiyasidan chetlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli indikatorlar tizimini ishlab chiqishda har tomonlama kompleks yondashuv talab qilinadi.

Xususiyy OTMLlarda malaka oshirish va ilmiy-tadqiqot faoliyatining sifatini oshirishga ko'maklashuvchi ko'rsatkichlarning reyting tizimiga kiritilishi muhimdir. Bu esa ta'lim jarayonining ilmiy asoslanganligini ta'minlashga, kadrlar salohiyatini kuchaytirishga xizmat qiladi. Ayrim davlatlarda bunday reytinglar o'qituvchilarning ilmiy maqolalari soni va sifatini, xalqaro konferensiyalarda ishtirokini ham hisobga oladi.

Reyting natijalarining muassasa va jamiyat uchun qanday natijalar berishi. Yaxshi tashkil etilgan reyting tizimi nafaqat xususiyy OTMLarni raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi, balki ta'lim siyosatini shakllantirishda asosiy indikator sifatida foydalaniladi. Bu esa davlat organlari, ta'lim tashkilotlari va biznes doiralari uchun samarali strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va katta ma'lumotlar (big data) asosida reyting tizimlarini yanada takomillashtirish imkoniyati mavjud. Sun'iy intellekt yordamida ta'lim muassasalari faoliyatini tahlil qilish, indikatorlar asosida kompleks baholash o'tkazish, reytinglarni avtomatlashtirish va real vaqt rejimida yangilab borish imkoniyati yaratilmoqda. Bu esa xususiyy OTMLar faoliyatini yanada aniq va shaffof baholash imkonini beradi.

Xususiyy oliy ta'lim muassasalari uchun milliy reyting tizimini yaratishda xalqaro reyting tajribasini o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish zarur. Bu tizim ta'lim sifati, ilmiy faoliyat, o'quv jarayoni, talabalar va bitiruvchilarning ijtimoiy faolligi kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga olishi kerak. Shu bilan birga, reytinglar natijalari asosida muassasalarning rivojlanishiga yo'naltirilgan qo'shimcha resurslar ajratilishi, ijobiy rag'batlantirish mexanizmlari joriy etilishi maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Xususiyy oliy ta'lim muassasalarining faoliyatini baholashda indikatorlar va reyting tizimlari muassasalar faoliyatining samaradorligini aniqlashda, ta'lim sifatini oshirishda va raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Samarali reyting tizimlari nafaqat xususiyy OTMLar o'rtasida sog'lom raqobatni rag'batlantiradi, balki jamiyat va abituriyentlar uchun aniq axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Reyting tizimlarini yaratishda indikatorlarning to'liq va kompleks tanlanishi, shaffoflik hamda xalqaro tajribalar asosida milliy sharoitga moslashtirilishi katta ahamiyatga ega. Zamonaviy raqamli texnologiyalar va big data tahlillaridan foydalanish reyting jarayonini yanada samarali va ishonchli qiladi.

Hozirgi kunda xususiy OTMlar faoliyatini baholashda hali bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular indikatorlar tizimining to'liq emasligi, baholash standartlarining yagona emasligi va reyting natijalarining tizimli ravishda qo'llanilmasligi bilan bog'liq. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun milliy reyting tizimini yaratish, davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish hamda o'qituvchilar, talabalar va boshqa manfaatdor tomonlarning fikrini hisobga olgan holda baholash mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Xususiy oliy ta'lim muassasalarining sifatli faoliyatini ta'minlash va rivojlantirishda indikatorlar va reyting tizimlari muhim rol o'ynaydi hamda ta'lim sohasining barqaror taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. (2023). Oliy ta'lim sifatini ta'minlash va nazorat qilish tizimi. Toshkent.
2. Abdullayeva, M., & Tursunov, A. (2021). Xususiy oliy ta'lim muassasalarining samaradorligini baholash metodologiyasi. — Ta'lim va jamiyat, 5(2), 45–53.
3. Times Higher Education. (2024). World University Rankings Methodology. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/methodology>
4. OECD. (2019). Education Policy Outlook 2019: Higher Education. OECD Publishing.
5. UNESCO. (2022). Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing.
6. World Bank. (2021). Higher Education Performance Indicators. Washington, DC.
7. www.edu.uz.